

УДК 339:316.722

Запухляк І.Б.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри економіки природокористування та організації виробництва Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ СЕРЕДОВИЩА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

У статті розглянуто суть та характеристики середовища з позиції його нестабільності. Виокремлено рівні нестабільності середовища та, відповідно, події, які їх характеризують. Описано взаємозв'язок рівня нестабільності середовища та ефективності функціонування і розвитку підприємства.

Ключові слова: середовище, нестабільність, невизначеність, складність, мінливість, підприємство, функціонування та розвиток підприємства.

Запухляк И.Б. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И НЕСТАБИЛЬНОСТЬ СРЕДЫ: ВЗАИМОСВЯЗЬ И ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ

В статье рассмотрена суть и характеристики среды с позиции ее нестабильности. Выделены уровни нестабильности среды и, соответственно, события, которые их характеризуют. Описана взаимосвязь уровня нестабильности среды и эффективности функционирования и развития предприятия.

Ключевые слова: среда, нестабильность, неопределенность, сложность, изменчивость, предприятие, функционирование и развитие предприятия.

Zapuhlyak I.B. DEVELOPMENT OF ENTERPRISE AND INSTABILITY OF ENVIRONMENT: INTERCOMMUNICATION AND INTERDEPENDENCE

The article examines the nature and characteristics of the environment from the perspective of its instability. Thesis there is determined the level of instability in the environment and in accordance events that characterize them. Describe the relationship instability of the environment and the functioning and development of the company.

Keywords: environment, instability, uncertainty, complexity, variability, enterprise, functioning and development of enterprise.

Постановка проблеми. В сучасних умовах підприємство розвивається не автономно, а в тісному зв'язку із зовнішнім середовищем, фактори якого впливають на підприємство та визначають основні напрямки його діяльності. Жодне підприємство не може функціонувати та розвиватись без взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, оскільки від нього підприємство отримує необхідні ресурси, в ньому ж знаходяться пошуки тих результатів діяльності, яких воно намагається досягнути. Оптимальна сукупність дії всіх факторів могла б забезпечити ефективне функціонування підприємства та його розвиток за умови їх гармонійного взаємозв'язку. Проте часто нестабільність середовища підприємства є настільки високою та непередбачуваною, що її вплив на підприємство має руйнівний характер. Відтак, очевидним стає необхідність дослідження стану та динаміки факторів середовища з подальшим передбаченням їх впливу на функціонування та розвиток окремого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи управління підприємством та його розвитком з врахуванням впливу нестабільності середовища знайшли своє відображення в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: А. Балог, С. Блюмін, О. Воскресенська, В. Геєць, О. Дрін, Р. Дункан, Ф. Емері, Ж. Зосимова, Т. Клебанова, С. Комаринець, Е. Левицька, Т. Литвиненко, Дж. Майнер, М. Мескон, Т. Петерс, М. Повідайчик, М. Портер, О. Савчук, Е. Тріст, Р. Уотермен, О. Хвостенко, Дж. Штейнер та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим аналіз зазначених джерел свідчить про те, що низка питань, пов'язаних з дослідженням взаємозв'язку рівня нестабільності зовнішнього середовища підприємства та його подальшим розвитком, залишаються невирішеними, що і обумовлює актуальність та необхідність теоретико-методологічних досліджень в даному напрямку.

Мета статті полягає у визначенні поняття «нестабільність середовища підприємства»; вивченні характеристик середовища, що формують його нестабільність; обґрунтуванні взаємозв'язку та взаємозалежності нестабільності середовища та функціонування і розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, під середовищем підприємства розуміють сукупність обставин, явищ, факторів, з якими підприємство знаходиться в прямих чи опосередкованих зв'язках, та від яких залежить ефективність його функціонування і розвитку. Без сумніву, роль середовища та взаємовідносини з ним є дуже важливими для ефективного функціонування підприємства. Виходячи з визначення середовища механізму, який є невід'ємним елементом будь-якої соціально-економічної системи, відомого вченого Ю. Осипова, можна сказати, що підприємство «народжується» в середовищі, «живиться» ним, «виходить» з нього, в ньому ж «існує» [1, с. 62–65]. Тобто між підприємством та середовищем існує тісний взаємозв'язок, і без взаємозв'язків із зовнішнім середовищем функціонування та розвитку підприємства неможливий.

В продовження думки зазначимо, що С.О. Комаринець визначає сучасне зовнішнє середовище як сукупність умов, зміна яких, з одного боку, впливає на стан підприємства, а з іншого – залежить від поведінки підприємства [2, с. 220–221]. Так само, як зміна будь-якої внутрішньої змінної може впливати на інші, зміна одного чинника оточення може обумовлювати зміну інших [3, с. 115]. З цієї позиції зовнішнє середовище можна охарактеризувати як сукупність суб'єктів і сил, що діють за межами підприємства та чинять як прямий, так і непрямий впливи на стан його внутрішнього середовища [4].

Р. Уотермен підкреслює, що у міру розвитку суспільного виробництва та настання постіндустріальної епохи розвиток організацій стає вирішальним чинником пов'язаним з рівнем реагування на зміну чин-

ників зовнішнього середовища, оскільки проведені емпіричні дослідження показали, що новаторські компанії надзвичайно винахідливі в безперервному реагуванні на будь-які зміни в оточуючому середовищі на відміну від інерційних організацій... Тобто при зміні середовища, новаторське підприємство теж зазнає змін у формі перегляду курсу, переозброєння, видозмінення, адаптації тощо [5, с. 28].

Загалом, зовнішнє середовище є складним, мінливим, взаємозалежним і, як правило, невизначеним:

- складність – велика кількість факторів, на які організація мусить реагувати, а також рівень варіативності кожного з них;

- взаємозалежність факторів (зміна одного фактора спричиняє зміни інших);

- мінливість – швидкість зміни оточення підприємства;

- невизначеність – необмежена кількість інформації про зовнішнє середовище і ймовірність її недостовірності [4; 6, с. 35; 7, с.167–168].

Усі перелічені вище характеристики середовища, як правило, формуються саме через нестабільність зовнішнього середовища. Саме наявність, вчасність, правдивість, достатність інформації про зміни у зовнішньому середовищі, завчасне передбачення

змін та оперативне реагування, є запорукою прийняття ефективних управлінських рішень.

Як зазначає В.М. Гесць, нестабільність – це стан системи, що характеризується коливанням внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків. Нестабільність є іманентною властивістю економічного розвитку [8, с. 2]. Згідно з [9], нестабільне зовнішнє середовище – це зовнішнє середовище, яке характеризується високим рівнем взаємопов'язаності факторів, що спричиняє складність, рухомість та невизначеність середовища. Г.В. Єльнікова зазначає, що нестабільність характеризується порушенням внутрішньої або зовнішньої рівноваги керованого об'єкта з його оточенням. Відновлення рівноваги потребує оперативного коригування дій на основі поточного зворотного зв'язку з наступним прийняттям і здійсненням відповідного управлінського рішення [10, с. 22].

Таким чином, вважаємо, що нестабільність зовнішнього середовища підприємства – це умовно виділений момент стану зовнішнього середовища, що виявляється у зміні та порушенні гармонії його компонент, який характеризується мінливістю, невизначеністю та непостійністю окремих факторів або середовища в цілому щодо дії на конкретне підприємство, та, як наслідок, проявляється у зміні функціонування окремих підсистем або підприємства загалом.

У найбільш загальному вигляді оцінити нестабільність зовнішнього середовища можна на основі п'яти умов передбачення майбутнього:

- стабільності – підприємство може припустити, що зовнішнє середовище змінюватиметься за відомою тенденцією і ніяких «сюрпризів» не буде;

- реакції на проблеми – стратегія підприємства визначається за результатами, що знаходяться в межах видимості (найближчій перспективі);

- передбачення, що піддається екстраполяції – зміну факторів зовнішнього середовища можна передбачити шляхом екстраполяції минулих тенденцій;

- знезацька, але передбачено – темпи зміни факторів зовнішнього середовища прискорилися, однак не настільки, щоб не можна було передбачити майбутні тенденції і відреагувати на них;

- знезацька і непередбачено – зміни в зовнішньому середовищі відбуваються настільки швидко, що їх неможливо вчасно передбачити [11].

Вважаємо, що сукупність змін факторів зовнішнього середовища та/або дисгармонія його компонент формують певний рівень нестабільності

Рис. 1. Взаємозв'язок характеристик нестабільності зовнішнього середовища та підприємства

Розроблено автором на основі [2; 3; 4; 6; 7]

зовнішнього середовища по відношенню до конкретного підприємства і навіть окремого продукту та, як наслідок, визначають ступінь взаємозалежності підприємства та нестабільності його середовища, а відтак, доцільність застосування певної системи управління функціонуванням та розвитком підприємства.

Представимо на рис. 1 характеристики нестабільності середовища підприємства та їх вплив на його функціонування.

У своїх дослідженнях О. Віханський зазначає, що у сучасних умовах будь-яка організація повинна не лише призвичаїтись до зовнішнього середовища шляхом адаптації своєї внутрішньої структури і поведінки на ринку, але і активно формувати зовнішні умови своєї діяльності, постійно виявляючи в зовнішньому середовищі загрози та потенційні можливості [12]. Як стверджує Ж. Зосимова, інформація є одним з основних джерел визначення стану нестабільного зовнішнього середовища, і якщо її недостатньо або вона не точна, то виникають труднощі не тільки з визначенням стану середовища, але і з ухваленням адекватних рішень. Чим більше незрозумілостей, тим більші ризик і відповідальність. Ризик необхідно прогнозувати, аналізувати, оцінювати і не переходити за його доступні межі [13].

Концептуально схему взаємозв'язку рівня нестабільності зовнішнього середовища та підприємства можна представити на рис. 2.

Висновки. Таким чином, керівники, що приймають рішення, виявляють невизначеність зовнішнього середовища, що породжується його нестабільністю, тоді, коли не можуть інтерпретувати або розуміти сигнали, які з нього надходять. Якщо невизначеність присутня в тих компонентах середовища, які є стратегічно важливі для функціонування та розвитку підприємства, тоді виникає потреба у активізації збору інформації про таку компоненту/компоненти, для подальшого виявлення та прогнозування можливих тенденції зміни факторів та їх впливу на підприємство. Тому теоретично можна обґрунтувати, що чим вищий рівень нестабільності середовища, тим більшою будуть частота та інтенсивність вивчення його компонент. В свою чергу, частота та інтенсивність вивчення середовища впливатимуть на якість зібраної інформації, на основі якої прийматиметься рішення, з одного боку, а з іншого – на якість інформації впливатиме також рівень інформаційних навиків персоналу. Все це разом знайде своє відображення у якості рішень щодо перегляду оперативних планів функціонування та стратегії розвитку підприємства.

Функціонування та розвиток підприємств в сучасних умовах все більшою мірою обумовлено тим, наскільки добре підприємство знає середовище свого функціонування та може позитивно використовувати дію його факторів. Проте на сьогодні, на жаль, аналіз зовнішнього середовища – не зовсім звична діяльність для вітчизняних підприємств. Однак оволодіння прийомками та методами аналізу зовнішнього середовища – одне з найважливіших завдань, що стоїть перед керівниками підприємств, оскільки пара-

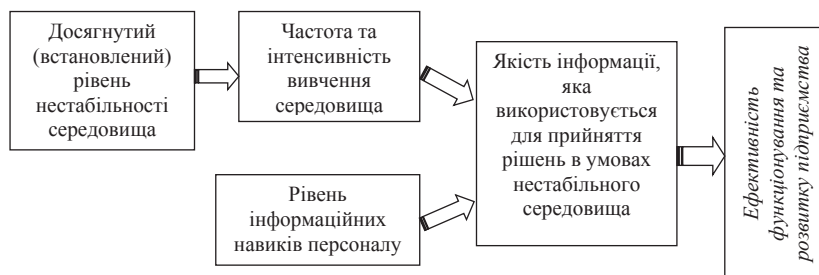

Рис. 2. Концептуальна схема взаємозв'язку нестабільності середовища та ефективності функціонування і розвитку підприємства

Розроблено автором на основі [14]

метри середовища функціонування організації, як зазначає М. Клименко та ін. [15] – це унікальна комбінація факторів, що перебувають у постійному русі, тому менеджерам підприємств потрібно постійно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю.М. Осипов. – М. : Изд. МГУ, 1994. – 368 с.
- Комаринець С.О. Оцінювання нестабільності зовнішнього економічного середовища підприємства / С.О. Комаринець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 220–226.
- Портер М. Международная конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. под ред. В.Д. Щетинина. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
- Мескон М. Основы менеджмента / [М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури] ; пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 704 с. Электронный ресурс. – Режим доступа : http://tourlib.net/books_men/meskon.htm.
- Peters T. In search of excellence (Lessons from America's best-run companies) / Peters T., Waterman R. – Harper & Row, Publishers, New York, 1982. – P. 360.
- Балог А.Г. Структура современных механизмов формирования стратегии предприятия / А.Г. Балог, Н.Л. Кусик // Экономика. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць. – Луганськ : Видавництво СЧУ ім. В. Даля. – 2009. – № 21. – С. 35–41.
- Хвостенко О.А. Концептуальні засади класифікації середовища підприємства / О.А. Хвостенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 166–174.
- Гець В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Гець. – К. : Ін-т екон. прогноз., 2000. – 344 с.
- Клебанова Т.С., Бондар О.М., Мазенков О.В. та ін. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління : [монографія] / [Т.С. Клебанова, О.М. Бондар, О.В. Мазенков та ін.] ; за ред. О.В. Мазенкова. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 272 с.
- Ельникова Г.В. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика : [монографія] / Г.В. Ельникова та ін. ; за ред. В.І. Свистун. – К. : Поліграфсервіс, 2014. – 338 с.
- Аналіз зовнішнього середовища підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://allref.com.ua>.
- Виханський О.С. Стратегическое управление : [учебник] / О.С. Виханський ; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Гардарики, 1999. – 296 с.
- Зосимова Ж.С. Визначення нестабільного зовнішнього середовища на підприємстві / Ж.С. Зосимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua.
- Zhang X., Majid, S. & Foo, S. (2012). Perceived environmental uncertainty, information literacy and environ mental scanning. Towards a refined framework. Information Research, 17(2) paper 515. [Available at <http://InformationR.net/ir/17-2/paper515.html>].
- Клименко М. Управління конкурентоспроможністю підприємства : [навч. посіб.] / [М. Клименко, О. Дуброва, Д. Барабась та ін.] – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.